

AUTORUL MEU PREFERAT

Cioran sau „nihilistul perfect”

de Dumitru Tucan

Încercarea de apropiere de opera lui Cioran se lovește de mai multe piedici care sufocă relațiile firești de comunicare între obiectul analizei și interpret. „Inconvenientul de a scrie despre Cioran: acțiunea de mediere între carte și cititor este, în fond, inutilă; interpretarea cade în gol, textul conținând numai ambiguități voite, a căror risipire ar fi o gafă.”¹ Inconvenientul e de natură funcțională² și trimite cititorul la nivelul primar al caracterizărilor generalizatoare și, inevitabil, reducționiste. Așadar, prin ce am putea caracteriza textul cioranian?

Posibilele răspunsuri derivă dintr-un mecanism ce dă seama de vitalitatea interioară a textului: convulsivitate, contradicție, paradox, explozie, lirism, agonie, exaltare pasiune, furie, violență, mecanism ce circumscrie obsesii și direcționează un traseu agonic, specific lui Cioran („Eu nu am idei, ci obsesii. Idei poate avea oricine. Nimeni nu s-a prăbușit din cauza ideilor.”³) Astfel nu ne mai aflăm în fața unui text filosofic, ci în fața unui soi de text hibrid aflat undeva între filosofie, poezie și mistică, text luând amploarea unei fișe de observație patologică, text simptom. Dezavuarea sistemului („Cărțile lui Cioran au fost deci etape ale unui drum care nu avea nimic de-a face cu acel Denkweg al filosofilor; el nu a pornit de la un principiu abstract, ci de la o stare de spirit și nu a derulat o idee, ci obsesii” - observă G. Liiceanu⁴), practica fragmentului, contradicțiile generatoare de tensiuni dialogice, paradoxul sunt termeni ce definesc textul cioranian integrându-l în același timp într-o paradigmă în care nu mai există puritate sau claritate, repere sau absolut, coerență, continuitate sau liniște a argumentului.

Oprezumție necesară apropierii de opera autorului franco-român ar fi aceea că există o serie de factori externi care ar contribui la instituirea a ceea ce am putea numi „mecanismul textual” cioranian.

În primul rând generația, generație influențată evident de modelul Nae Ionescu, un model pe care M. Vulcănescu în amintirile sale îl denumea „pedagogie negativă”: „Această pe-dagogie negativă a folosit, căci la Nae Ionescu s-au format mulți dintre tinerii care filosofează azi (e vorba de sfârșitul perioadei interbelice - n.m. D.T.) la noi, în jurul vârstei de 40 de ani: Băncilă, Floru, Noica, Eliade, Sterian, *Cioran* [s.m.], Herseni,

Amzăr, M. Sebastian, Costin Deleanu, Racoveanu, Mircea Nicolescu.”⁵

Acest model pedagogic instituia o relație de dublă legătură cu obiectul gândit, în sensul în care „convins că filosofia nu se-nvață, sarcina profesorului de filosofie nu putea fi, după el, decât stimularea gândirii personale și selecția negativă, adică înlăturarea celor care ar putea încerca în zadar câmpul filosofiei.”⁶

Astfel, legătura cu acest tip de „pedagogie negativă” se transformă, printr-o relație de opoziție, într-o neputință de subordonare vreunui ideal sau ideologii, într-o neputință de liniarizare a gândului. Cioran va refuza atât patriotismul naționalist de tip Iorga sau Codreanu (un fel de militantism instinctiv) cât și idealul cultural neoclasic de tip Blaga sau Noica. Cioran va combina excesul, trăirismul, lirismul ideatic și „agonia” gândului, transformându-le într-un fel de „mistică a decadenței” ai cărei termeni corelați sunt (sugestii specifice cioraniene) anarhismul, nihilismul și refuzul liniarității.

Anarhism, nihilism, „mistică a decadenței”

Anarhismul este o stare de spirit născută din senzația de sufocare pe care o dau sistemele de organizare statale și sociale solid ierarhizate. Face apel la termeni lozincari ce se sustrag sistemului axiologic tradițional și la un fel de mistică a subteranei. În buna tradiție hegeliană anarhismul face apel la spiritul uman care ajunge la o deplină conștiință de sine, urmărind toate alienările și luptând împotriva formelor instituite de care sunt produse: Biserica, Statul, idealul cultural umanist.

Anarhismul conștientizează ruptura, criza, în timp ce anarhistul își concentrează eforturile negatoare în planul unei bătălii concrete. Anarhistul e un practician al revoltei. Dincolo de această practică a revoltei se regăsește nihilistul și nihilismul. Nihilismul se raportează la aceleași nivele de sugestie dar în plan teoretic. Nihilismul înseamnă negație, distrugere, violență, sinucidere, stări de disperare născute din conștientizarea pierderii fundamentelor tradiționale. Prevestit de mituri (Prometeu, Cain), de ereziile religioase (gnosticii), de formele unei literaturi îmbolnăvite de virușii modernității (dandysmul, romantismul), instituit de filosofia proclamativă (Nietzsche), nihilismul dezvăluie răul ascuns într-o aparentă normalitate.

¹ Sorin Vieru, *Cuvintele insomniei* în „Secolul 20”, 328 - 330, p. 14.

² Adică face apel la o „tensiune disonantă” de cele mai multe ori văzută ca principiu comun artelor moderne (cf. Hugo Friederich, *Structura liricii moderne*, E. L. U., 1969, p. 10).

³ E. Cioran, *Pe culmile disperării*, București, Humanitas, 1990, p. 176.

⁴ G. Liiceanu, *Cioran - secvențe de itinerar*, în „Secolul 20”, nr. 328 - 330, p. 38.

⁵ M. Vulcănescu, *Nae Ionescu, așa cum l-am cunoscut*, București, Humanitas, 1992, p. 29.

⁶ M. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 28.

Această libertate opusă modelului ierarhic tradițional aduce modificări în modul de a gândi lumea. După Kierkegaard și Nietzsche este absolut indispensabilă filosofiei o anume libertate. Ruptura existențială, actul liber, intervenite în textura cauzelor și efectelor - la Kierkegaard, lumea văzută ca **viață**, ea la randul ei **voință de putere** - la Nietzsche, aduc în prim planul gândirii moderne modele ce nu mai țin de principii, argumente și dialectică, ci se apropie de un model care presupune puncte de contrast, de inadecvare și reducere la convulsia experimentului vitalist. Această libertate devine, într-un final, **mistică**, adică apropie gânditorul de experiența extazului religios. Unul dintre sensurile de dicționar ale acestui adjectiv, extras din *Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française* par Paul Robert, 1967, implică tocmai această specificitate a dispunerii de date psihologice proprii misticismului ("Mystique: qui concerne les pratiques, les croyances ou les dispositions psychologiques propre au mysticisme [s.m., D.T.]"), păstrând în subsidiar caracterul exaltat (exalté), absolut (absolu), și intuitiv (intuitif) al respectivei atitudini. Mistica devine astfel **funcție** a unei situații culturale și istorice particulare transformându-se în specialitate (obsesie), supunându-se paradoxului ce face apel la o opoziție între fenomene particulare și o atitudine acaparantă ce tinde să le dizolve în lirism.

Atitudinea lui Cioran față de fenomenele particulare devenite obiecte de analiză se situează în acest spațiu în care prioritatea este acordată în același timp viziunii⁷ dar și cuvântului (stilului). De aici o dublă finalitate ce dă tensiune operei cioraniene: pe de-o parte inițierile inconștiente (lirice - „abandonarea în fluiditatea interioară”) care eliberează de obiectivare, trăirea, iar pe de altă parte proiecția de utopii sau încercarea de definire de instrumente utopice (*Schimbară la față a României*, agonia devenită <<metodă>>, „luciditatea și conștiința” și „decadența” ca rezultat coerent al lor). Dumnezeu, postulat de dogmă, la fel ca și utopia cunoașterii postulată de filosofia de sistem, nasc, prin resentiment⁸, un negativism care trebuie înțeles ca impas al eului conștând în rezistență la solicitările externe. De aici lirismul devenit mistică, de aici proiecția (prin opoziție) a unei imagini a **decadenței**.

Decadența e pentru Nietzsche un truc retoric prin care încearcă să caracterizeze categoriile negative ale epocii contemporane lui din prisma filosofiei vitaliste pe care o propune. În acest sens **decadența** nivelează ierarhiile, temperamentele de elită. Metoda acestor transformări constă în faptul de a deturna categoriile logice de la funcțiile lor proprii (valori în serviciul vieții - pentru Nietzsche) deplasându-le funcția dincolo de

lumea sensibilă, transformându-le în adevăruri absolute: „Pentru Nietzsche, strategia tipică decadenței este aceea a minciinosului care înșeală imitând adevărul și făcând ca minciunile să pară mai credibile decât adevărul însuși. Astfel, în ura ei împotriva vieții, decadența mimează admirația față de o viață mai distinsă și, datorită măiestriei de care dă dovadă în arta seducției, ea este capabilă să facă din slăbiciune forță, din epuizare împlinire, din lașitate curaj. Decadența e periculoasă pentru că se deghizează întotdeauna în contrariul ei.”⁹ E vorba de contradicție între lumea venerată și cea trăită.¹⁰

Nihilismul ar interveni în desfășurarea unei „logici a decadenței”¹¹, concretizând o direcție opusă decadenței, înțeleasă în sensul frumuseții minciinoase, adică încercarea de a filtra lucid relațiile din interiorul structurilor existentului prin construirea unei imagini a unei lumi „inumane și denaturate”. Imagine urâtă dar firească, va spune Nietzsche¹². De aici va porni o întreagă literatură modernă ca expresie a rătăcirii, risipei și refuzului reîntoarcerii. Astfel modernul devine „nihilist perfect”. Și tot Nietzsche definește această noțiune: „Le nihiliste parfait: L'oeil du nihiliste idéalise dans le sens de la laideur, il est infidèle a ce qu'il retient dans sa mémoire: il permet a ses souvenirs de tomber et de s'effeuiller; il ne le garantit pas de ces pales décoloration que la faiblesse étant sur les choses lointaines et passes. Et ce qu'il ne fait pas a l'égard de tout le passe des hommes, - il laisse s'effriter ce passe.”¹³

Cioran – „nihilistul perfect”. „Mistica decadenței”.

Cioran nu numai că lasă să se „sfărâme” trecutul, ci contribuie el însuși la „urâtirea lumii”. Această

⁹ *Ibid.*, p. 155 – 156.

¹⁰ „Voici venir la contradiction entre le monde que nous vénérans et le monde que nous vivons, que nous sommes. Il nous reste, soit à supprimer notre génération, soit à nous supprimer nous-mêmes. Le second cas est le nihilisme.” - Fr. Nietzsche, *La volonté de puissance. Essai d'une transmutation de toutes les valeurs*, vol. I, Paris, Editions Mercure de France, 1925, p. 31.

¹¹ „Le nihilisme n'est pas une cause, mais seulement la logique de la décadence” - *Ibid.*, p. 113.

¹² „Idée fondamentale sur la nature de la décadence: ce que l'on a regardé jusqu'à présent comme sa cause, c'en est la conséquence” - *Ibid.*, p. 111.

¹³ *Ibid.*, p. 65.

⁷ Să nu uităm că traseul editorial al lui Cioran stă sub semnul lirismului ca instrument al viziunii: „Devii liric atunci când viața din tine palpită într-un ritm esențial și când trăirea este atât de puternică încât sintetizează în ea întreg sensul personalității noastre.” - E. Cioran, *Pe culmile disperării*, (A fi liric), ed. cit., p. 7.

⁸ Termenul **resentiment** (<fr. *ressentiment*) e al lui Nietzsche: „decadența înseamnă pierdere a voinței de a trăi, ceea ce însuflă o atitudine răzbunătoare a lui Nietzsche și se manifestă prin resentiment.” (Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității*, București, Univers, 1995, p. 156).

„lume urâtă” din plan „exterior” (adică ceea ce nu aparține „fluidității interioare”), este sinonimă cu „boala” din planul „interior”. Relația individualului cu acest exterior ține de imaginea construită pe modelul unei pasiuni: cea a absurdului, a iraționalului, a ilogicului. O pasiune ce ține de extazul liric al suferinței („Suferința adevărată izvorăște din boală. Din acest motiv, aproape toate bolile au virtuți lirice.”¹⁴). O pasiune care dez-idealizează punctele de reper culturale, sociale și morale, pasiune care dez-idealizează „seducțiile”: „sacrificarea pentru umanitate, pentru binele public, cultul frumosului”¹⁵. Dez-idealizarea înseamnă în același timp pentru Cioran „descompunere”, pe toate planurile, a valorilor, citirea lor în cheie

categoria absolută, fiind sinonim cu moartea, nedeterminarea propriei ființe. Cuvântul încadrează obsesia, exorcizează, face ca aceasta să piară în spatele exteriorizării. Răspunde unei tentații exhibiționiste născută odată cu romantismul, cel care a „îmbolnăvit” fundamentele și a făcut ca subiectul să se confunde cu lumea de dincolo de acesta¹⁷. Cuvântul face ca golul existențial să se umple de imagini ale eșecului care contrapun tragismului existențial un tragism textual. Căci dacă imaginii decadenței epocii sale Nietzsche opune Supraomul, Cioran contrapune golului existențial trecut prin filtrul lucidității propriu-i cuvânt, cuvânt care construiește **imaginea degradării** ca pe un principiu al unei noi sensibilități. Toate temele operei cioraniene se

negativizantă. Principiul e unul al unei sinteze între scepticism și mistică¹⁶, adică a unei construcții pe principii liricizante a unei religiozități a negativului. Aceasta este „mistica decadenței” prin care Cioran își construiește propria ontologie, o ontologie al cărei principiu e **obsesia** ce circumscrie o fluctuantă rețea de legături între ființă și moarte. Aceste legături sunt generate de o conștiință maladivă ce face ca ecuația să aibă mai multe soluții de rezolvare. Neantul devine

vor raporta la acest principiu. Ideile ce se pot descoperi în spatele cuvintelor agonice sunt organizate de acest mecanism. Stilul lui Cioran e o întrepătrundere de iluzionism lingvistic (stilistic) și iluzionism logic ce generează bogăție dar și haos: „De-aș fi mai înfocat în nihilism, mi-ar fi cu putință - negând *totul* - să mă scutur de îndoieli și să le birui. Dar nu am decât apetitul negării, nu și *harul* ei.”¹⁸

„Apetit”, deci obsesie, principiu existențial și tensiune stilistică.

¹⁴ E. Cioran, *Pe culmile disperării*, ed. cit., p. 9.

¹⁵ *Ibid.*, p. 15.

¹⁶ Carmen - Ligia Rădulescu, *Emil Cioran: conștiința ca fatalitate*, Recif, 1994, p. 78: „Cioran realizează pentru secolul nostru o inedită sinteză între scepticism și mistică”. Însă pentru secolul nostru un asemenea tip de sinteză nu e chiar așa de „inedită”.

¹⁷ Cioran însuși își dă seama de aceasta atunci când scrie: „Romantismul englez a fost un amestec fericit de laudanum, exil și fție; cel german - de alcool, provincie și suicid.” (E. Cioran, *Silogismele amărăciunii*, București, Humanitas, 1996, p.7).

¹⁸ *Ibid.*, p. 29.